

BULGARİSTAN TARİH ALGISINDA VE TARİH DERS KİTAPLARINDA DEVŞİRME SİSTEMİ VE YENİÇERİLER*

Neriman ERSOY HACİSALİHOĞLU**

Öz

Balkan ulus devletlerinin Osmanlı tarihi algısı genellikle olumsuz olmuştur. Bu olumsuzlukta Osmanlı'daki devşirme sisteminin anlatımı özel bir yer tutmaktadır. Çalışmamızda Bulgaristan'da ilk ve ortaöğretimde kullanılan güncel tarih ders kitaplarında devşirme sistemi ve yeniçerilerin 1980'lerden günümüze nasıl anlatıldığı ele alınacaktır. Bulgaristan'da kullanılan tarih ders kitapları 1990'da yaşanan rejim değişikliği nedeniyle değişime uğramıştır. Bu değişimden Osmanlı döneminin anlatımı da etkilenmiştir. Bununla birlikte Osmanlı ile ilgili klişeler varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Çalışmamızda Devşirme sisteminin ve yeniçeri algısının Avrupa ve Balkanlardaki genel anlatımına da yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: devşirme, “kan vergisi”, Yeniçeriler, Osmanlı imajı, Bulgar tarih ders kitapları.

Abstract

DEVŞİRME SYSTEM AND JANISSARIES IN THE BULGARIAN PERCEPTIONS AND HISTORY TEXTBOOKS

The nation-states of the Balkans generally have a negative perception of the Ottoman history. The depiction of the Devshirme System (Christian boys recruited by the Ottomans to serve the Ottoman government) in history textbooks greatly contributes to this negative perception. This study deals with the depiction of the Devshirme System and Janissaries from the 1980s to till date in the Bulgarian history textbooks of primary and secondary schools. However, the Bulgarian history textbooks underwent a transformation because of the change in regime, which occurred in 1990. This transformation also affected how the Ottoman period was presented in these textbooks. I will also discuss the general image of the child recruitment system and the Janissaries in Europe and the Balkans.

Keywords: Devshirme, blood tax, Janissaries, Ottoman image, Bulgarian history textbooks, kräven danäk.

* Bu çalışma “Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı” başlıklı TÜBİTAK 1001 projesi (Proje no. 110K571, Proje yürütücüsü Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu) çerçevesinde yürütmüş olduğum Bulgaristan'da Osmanlı/Türk İmajı konulu çalışmaya dayanmaktadır. Desteği için TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; nerimansoy@hotmail.com.

Giriş

Balkan tarihinin Osmanlı döneminin anlatımında en fazla vurgulanan konuların başında “devşirme”¹ ve yeniçerilik² meselesi gelmektedir. Diğer taraftan Türkiye’de de hala devşirme sistemi ve yeniçeriler üzerine tartışmalar sürmektedir. Özellikle günümüze kadar temel tartışmalardan biri devşirme sistemi-yeniçeri-Bektaşılık ilişkisidir³. Yeniçeriler ve Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla ilgili ise daha ziyade kaynak eserler ön plana çıkmaktadır. Bu eserlerden biri görgü tanığı olarak Şirvanlı Fatih Efendi tarafından kaleme alınmıştır⁴. Çalışmamızda, Bulgaristan örneğinde devşirme sisteminin ve yeniçerilerin özellikle okul tarih ders kitaplarında ve yardımcı kitaplarda ne şekilde tasvir edildiğini ele almaya çalışacağız.

Balkanlarda Osmanlı-Türk algısı üzerine yapılan çalışmalarda Balkanların tamamında Osmanlı algısının olumsuz olduğu görülmektedir. Bu olumsuzluğu yaratan anlatımların başında zorla Müslümanlaştırma ve Balkanlarda yaygın olarak “kan vergisi” diye tanımlanan devşirme sistemi gelmektedir. Bu konu ve bunun yarattığı olumsuz etki daha önce yapılan çalışmalarda da sıklıkla dile getirilmiştir⁵. Yapılan anket ve kamuoyu çalışmalarında da devşirme anlatımının

¹ Osmanlı Devleti’nde çeşitli görevlerde vazifelendirmek üzere Osmanlı tebaası olup çoğunlukla Balkanlardan Hıristiyan çocukların bir kanun çerçevesinde toplanmasına verilen addır. Abdülkadir Özcan, “Devşirme”, *DİA*, IX, s. 254-257. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, I-II, TTK, Ankara 1988.

² Osmanlı askeri teşkilatında özel görevlendirilmiş, maaş alan daimi yaya ordusu hizmeti veren askerler. Diğer bilgiler için bk. Kemal Beydilli, “Yeniçeri”, *DİA*, XLIII, s. 450-462.

³ Bu tartışmalar çerçevesinde çeşitli yayımlar yapılmıştır. Bk. Erdal Küçükyağcı, *Turna’nın Kalbi Yeniçeri Yoldaşlığı ve Bektaşılık*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009; Reha Çamuroğlu, *Yeniçerilerin Bektaşılığı ve Vaka-i Şerriye*, Ant Yayınları, İstanbul 1991; Gülağ Öz, *Yeniçeriler ve Bektaşılık*, Barış Kitap, Ankara 2013; Şevki Koca, *Öndeng Songung Gürgele Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, Nazenin, İstanbul 2000.

⁴ Daha fazla bilgi için Bk. Şirvanlı Fatih Efendi, *Gülzar-ı Fütuhât (Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı)*, haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitapevi, İstanbul 2001.

⁵ “Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı Proje Raporu”, İstanbul 2014’te Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu (Bulgaristan), Betül Ayanoğlu (Yunanistan), Gencer Özcan (Sırbistan ve Karadağ), Jahja Muhasiloviç (Bosna-Hersek), Fatih Fuat Tuncer (Kosova), Bülent Bilmez (Arnavutluk), Ozan Erözden (Hırvatistan), Mehmet Hacısalihoğlu (Makedonya), Evren Balta (Rusya), Yıldız Deveci Bozkuş (Ermenistan), Keisuke Wakizaka (Gürcistan) bölümleri. Ayrıca bu konuda tezler mevcuttur: Mirna Žunić, *Hırvatistan’da Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008; Betül Ayanoğlu, *Türk-Yunan tarih ders kitaplarında karşılaştırmalı öteki*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; Jahja Muhasiloviç, *Bosna Hersek Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek

genel Osmanlı imajını belirlemede son derece etkili olduğu ortaya çıkmıştır⁶.

Bu çalışmada incelediğimiz Bulgar tarih ders kitapları genellikle üniversitelerin tarih profesörleri tarafından kolektif olarak hazırlanmış kitaplardır. Tek yazarlı tarih ders kitabı mevcut değildir. Ders kitaplarını yayımlayan yayın evleri ET “AR-TİDEA”, İK “ANİBUS” OOD; SD “VT-KOMS, “SLOVO” gibi yayınevleridir. Bu yayınevleri arasında en yaygın kullanımı olan “Prosveta-Sofya” AD yayınevinin bastığı ders kitaplarıdır. Bulgaristan’da Tarih eğitimi ilkököl 1. sınıfta başlamaktadır. “Rodan Kray / Doğum yeri / Vatan” isimli ders kitabında Türkiye’deki hayat bilgisi dersine benzer bilgilerle birlikte tarih ve coğrafya konuları da işlenmektedir. 2. sınıfta ise yine diğer eğitim konularıyla birlikte tarih konularını da içeren ders kitabının ismi “Okolen Svyat / Yakın Dünya” olarak karşımıza çıkmaktadır. 3. ve 4. sınıflarda “Çovekit i Obştstvoto / İnsan ve Toplum” isimli ders kitabı okutulmaktadır. 5.-12. sınıflarda tarih eğitimi “İstoriya i Tsivilizatsiya / Tarih ve Medeniyet” başlıklı ders kitabı ile yapılmaktadır. Ders kitaplarının yanında 1. sınıftan itibaren ayrıca çalışma kitabı olarak “okul defterleri” bulunmaktadır. “Çocuk Ansiklopedisi” başlığıyla yardımcı tarih kaynakları ve bunların da yanında atlas ve haritalar da ders kitaplarını tamamlayıcı malzemeler olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada değerlendirdiğimiz ders kitapları çoğunlukla 1990’lar ve 2000’li yıllarda basılmış ders kitapları ve yardımcı kitaplardır.

Makalede kısaca Avrupa’daki yeniçeri imajına değinildikten sonra Balkanlar’da ve Bulgaristan’daki devşirme-yeniçeri imajı konusu ele alınacaktır.

1. Avrupa’da Genel Yeniçeri İmajı

Devşirme ve yeniçeriler konusu Osmanlı tarihçiliği alanında çok sayıda çalışmanın konusunu oluşturmuştur⁷. Fakat farklı ülkelerdeki tarih yazımlarında yeniçerin anlatımı nispeten daha az çalışılmış bir konudur.

Lisans Tezi, İstanbul 2015. Diğer çalışmalar için bk. Fatih Fuat Tuncer, “Kosova’da Tarih Yazımı Tartışmaları: Osmanlı ve Türk İmajı”, *Balkan Araştırmaları Dergisi*, III/2 (2012), s. 69-96. Bulgaristan’daki tarih ders kitapları ve Türk imajı hakkında bk. Myumin Isov, *Nay različniyat Sised. Obrazit na osmantsite (turtsite) i Osmanskata imperiya (Turtsiya) v bulgarskite učebnitsi po istoriya prez vtorata polovina na XX vek*, IMIR, Sofya 2005.

⁶ Konuyla ilgili yaptığımız anket de bu etkinin güçlü bir şekilde var olduğunu ortaya koymaktadır. Ders kitapları ayrıca Bulgaristan’da daha önce yapılmış olan sinema filmlerindeki (örneğin 1980 ortalarında yapılan Vreme Razdelno / Time of Violence adlı film) devşirme sahneleriyle de örtüşmekte ve bunlarda verilen imajı pekiştirmektedir.

⁷ Yeniçeriler ve devşirme ile ilgili örnek olarak bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları; Yeniçeriler ve Bir Yeniçerinin Hatıratı*, çev. ve yay. haz. Kemal Beydilli, Yitik Hazine, İstanbul 2013; Bodo Hechelhammer, “Das Korps der Janitscharen. Eine militaerische

Avrupa’da Osmanlı fetihlerinin ilk dönemlerinden itibaren Yeniçeriler bilinmekteydi. Osmanlı’ya değişik nedenlerle seyahat eden seyyahlar ve elçiler Avrupa’da Yeniçeriler hakkında bilgi vermekteydi. 1555-1562 yılları arasında Avusturya elçisi olarak İstanbul’da bulunan Busbeck de Osmanlı başkenti hakkındaki mektuplarında yeniçerilerden bahseder. Ona göre, Yeniçerilerin gücü zaman zaman sultanı bile aşmaktaydı. Elçi örneğin, Osmanlı hanedanındaki kardeş katlinin nedeni olarak yeniçerileri göstermektedir. Çünkü kardeşlerden biri tahta geçtiğinde diğer kardeşleri ölüm beklemekteydi. Eğer kardeşler hayatta kalırsa Yeniçeriler sultandan sınırsız miktarda bahşiş talep etmekte, eğer sultan bu istekleri karşılamazsa, bu sefer Yeniçeriler “Allah kardeşi korusun, Allah kardeşi bize bağışlasın!” diyerek sultanı kardeşiyle tehdit etmekteydi. Bu nedenle sultana “elini kardeş kanıyla kirletmek ve hükümdarlığını cinayetle başlatmak”tan başka çare kalmıyordu. Başka bir yerde yine Busbeck “sultan hiçbir şeyden Yeniçeriler arasında bir ihanet çıbanı çıkmasından daha çok korkmuyordu” demektedir. Bunu da sultanın sürekli devrilme korkusuyla yaşadığı ve iktidarın kime verileceğinin askerlerin, yani yeniçerilerin elinde olduğu şeklinde yorumlamaktadır⁸.

Yeniçerilerle ilgili en önemli kaynaklar arasında anılar da bulunmaktadır. Örneğin meşhur Alman Türkolog Franz Babinger çalışmasında Novaberde şehrinin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi konusunu anlatırken “Şehrin ileri gelenleri idam edildi. 320 genç yeniçerilerin arasına alındı”ğını bunların arasında “Sivricehisarlı Mihael Konstantinoviç’in oğulları ve en önemlisi de Konstantinos Mihajloviç’in bulunduğunu belirtmiştir. Aynı eserde Mihajloviç’in daha sonraları Lehçe olarak “Bir Yeniçerinin Anıları”⁹nı yazdığı ve kitap olarak yayımladığını ifade etmiştir¹⁰. Babinger’in bu eseri yeniçeriler hakkında geniş bir değerlendir-

Elite im Spannungsfeld von Gesellschaft, Militaer und Obrigkeit im Osmanischen Reich”, *Militaer und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit, Themenheft Militaerische Eliten in der Frühen Neuzeit*, No. 14, Heft 1, Eds. Gundula Gahlen, Carmen Winkel, Universitaetsverlag Potsdam, Potsdam, 2010, s. 33-58; Gülay Yılmaz, “The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4”, *Bellefen*, LXXIX/286 (2015), s. 901-931; ayn.yzr., “Change in manpower in the Early Modern Janissary Army and its Impact on the Devshirme System”, *Rivista di Studi Militari*, sayı 6 (2017), s. 181-188.

⁸ Mehmet Hacısalihoğlu, “Das Bild vom Janitscharen. Die Streitkraefte des Osmanischen Reiches zwischen Tradition und Modernisierung”, *Am Rande Europas? Der Balkan – Raum und Bevölkerung als Wirkungsfelder militaerischer Gewalt*, ed. Gerhard P. Gross, München, R. Oldenbourg, 2009, s. 233-240, s. 235.

⁹ Konstantin Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, çev. Nuri Fudayl Kıcıroğlu-Behiç Anıl Ekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.

¹⁰ Babinger, Mihajloviç’in bu kitabında dönemin önemli olaylarını da kaleme aldığını ve özellikle Fatih’in hayatı hakkında bu kitabın önemli bir kaynak olduğunu yazmıştır. Bkz. Franz Babinger,

meyle birlikte, Almanca nüshası esas alınarak tercüme edilerek yayımlanmıştır¹¹. Ayrıca yeniçeri ocağının kaldırılışıyla ilgili 19. yüzyılda yazılmış eserler de yeniçeriler hakkında kaynak değerindedir¹².

Bu dönemde Avrupa’da yeniçerilerin genel olarak sultanın en önemli askeri gücü olarak görüldükleri ve çok iyi savaşçılar olarak kabul edildikleri anlaşılmaktadır.

2. Balkanlarda Devşirme ve Yeniçeri İmajı

Balkanlarda Osmanlı idaresinin sona ermesiyle yaşanan değişimler, kurulan ulus devletlerin eğitim sistemine ve özellikle de tarih ders kitaplarına da yansımıştır. Çoğu Balkan devletinin tarih ders kitabını incelediğimizde Osmanlı idaresinin olumsuz bir yaklaşım içinde ele alındığı görülmektedir. Soğuk Savaş’ın sona erdiği 1990 yılından sonra ise tarih ders kitapları yeniden yazılmış ve çok olumsuz bazı ifadeler yumuşatılmıştır. Özellikle “Osmanlı Köleliği” tabiri 1990 sonrası süreçte büyük ölçüde kullanımdan kaldırılmıştır.

Balkanlarda Osmanlı idaresiyle ilgili en önemli konulardan biri devşirme konusudur. Devşirme sistemi hakkında ülkeler arasında farklı anlatımlar olsa da genel olarak devşirme bütün Balkan ülkelerinde bir “kan vergisi” olarak adlandırılmış ve ders kitaplarında bu şekilde yer almıştır. Bu “kan vergisi”nin “Türk zulmü”nün en önemli göstergesi olduğu vurgulanmaktadır.

Örneğin Sırp tarih ders kitaplarında devşirme konusu çok olumsuz bir uygulama olarak anlatılmaktadır. Fakat Sokollu Mehmet Paşa’nın anlatımında bu durum biraz farklılaşmakta, konu farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Sokollu’nun bir Sırp olması, yaşadığı çevreden zorla kopartılmış olmasına karşın, kendi toplumuna yabancılaşmadığı, büyüdüğü yerleri unutmadığı ve irtibatını sürdürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca doğduğu toprakları imar etmesi nedeniyle Sırp tarihi açısından önemli olduğu da vurgulanmıştır. Ders kitaplarında özellikle Sokollu’nun etnik kimliği ön planda tutularak Sırplığından vazgeçmemiş olduğu ve Osmanlı devletindeki başarılarının, kendine özgü nitelikleriyle yani Sırplığı ile bağlantılı olduğu anlatılmıştır¹³.

Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı, çev. Dost Körpe, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul 2003, s. 122.

¹¹ Bkz. *Yeniçeriler ve Bir Yeniçerinin Hatıratı*, çev. ve yay. haz. Kemal Beydilli.

¹² Örneğin Mehmed Daniş Bey’in *Neticeti’l-vekeyi* başlıklı eseri için bk. *Mehmed Daniş Bey ve Eserleri: Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılışı ve II. Mahmud’un Edirne Seyahati*, yay. Şamil Mutlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1994.

¹³ Gencer Özcan, Tübitak 1001 projesi, no. 110K571, Sonuç raporu, s. 116-117.

Gencer Özcan Sırp'lardaki Sokollu Mehmet Paşa anlatımını şöyle yorumlamaktadır:

“Bir Sırp devşirmesi olan Sokollu'nun başarıları anlatılırken, onun Sırp kimliğine yapılan vurgulamalar dikkat çekicidir. Osmanlı tarafından harcanan bütün çabalara karşın Sokollu'nun bir Sırp olduğunu unutmaması, doğduğu toplarlara bağlılığını sürdürmesi, akrabalarına destek olması gibi noktaları vurgulayan bu anlatı, değişmez bir kimlik olarak Sırpılık olgusunu pekiştirmektedir. Böylelikle, öğrenciler, ders kitaplarının sayfalarında zorla dinlerini değiştirmek durumunda kalsalar da esas kimliklerini koruyabilen Sırplarla karşılaşmaktadır. Bu karşılaşmanın önemli sonuçlarından birisi de Boşnak ulusal kimliğine ilişkin olanıdır. Bu anlatıda Boşnaklara düşen pay, dinleri farklı olsa da Sırp olarak görülmesi gereken bir alt kimliğe sahip olmalarıdır.”¹⁴

Sırp ders kitaplarında bu sistemin terim olarak daha olumsuz görüldüğü için devşirme terimi yerine “kan vergisi” terimi de kullanılmıştır. Ayrıca bu yöntem ders kitaplarında bir islamlaşma aracı olarak da görülmektedir. Bununla ilgili birçok örnek ders kitaplarında yer almaktadır.

Makedon tarih ders kitaplarında ise devşirme konusu İvo Andriç'in “Drina Köprüsü” başlıklı romanından alıntı yapılarak tarif edilmiştir. Dramatik bir şekilde “ailelerin çocuklarını ormanlarda gizledikleri”, “çocuklarına devşirmeden kurtulmak için aptal gibi hareket etmeyi öğretmeleri”, devşirmeden kurtulmak amacıyla “bazılarının çocuklarının parmaklarından birini keserek onları gerçekten sakatladığı” belirtilmektedir. Yeniçeriler de “zorla Müslümanlaştırılmış Hıristiyan çocukları” olarak adlandırılmaktadır¹⁵.

Bosna tarih ders kitaplarında devşirme sistemi hakkında daha olumlu bakıldığı görülmektedir. Yeniçerilerin sadece Hıristiyanlardan değil Müslümanlardan da alındığı vurgusu yapılmıştır¹⁶.

¹⁴ Özcan, *a.g.rapor*, s. 117-118.

¹⁵ Mehmet Hacısalihoğlu, Tübitak 1001, Sonuç raporu, s. 169.

¹⁶ Muhasiloviç, “*Bosna Hersek Güncel Tarih*”, s. 85: “*Bosna'da yoğun islamlaşmanın sebepleri... devşirme (kan vergisi) idi.*” “*Yeniçeriler Türklerin zorla islama çevirdikleri aslen hıristiyanlar idi.*” “*Onlar daha çocuk iken ebeveynlerinden ayrıılıp İslama çeviriliyorlardı.*” ve “*Türkler değişik bölgelerden seçip beş ve dokuz yaşları arasındaki erkek çocuklarını İstanbul'a götürüp onları İslamlaştırıyorlardı.*” “*Ne kadar erkek çocuğu varsa hepsini Yeniçeriye alıyorlar... Eğer düşmanlardan yeterli sayıda yok ise o zaman kendi ülkesinden erkek çocuğu olan Hristiyanların tümünden, her köyden en çok ne kadar verebilir ise alıyorlar, her zaman sayıları toplam olsun diye.*”

Kosova tarih ders kitaplarında devşirme sistemi Arnavutların “işgalci Türkler” tarafından zorla Müslümanlaştırılması yöntemlerinden biri olarak vurgulanmaktadır:

“İslam dini öncelikle Arnavutluk şehirlerinde yayıldı. Bu şehirler işgalciler tarafından askeri ve yönetim merkezleri olarak kullanıldı. Köylerde İslam çok yavaş yayıldı. Dağlık bölgelerde ise neredeyse hiç yayılmadı. 1520 senesine kadar halkın sadece %2’lik bir kısmı İslam’ı kabul etmişti. Ama İslam, 17.asrın sonuna doğru çok yayıldı. Bu zaman diliminde Arnavutların %3,2’si İslam dinine aitti. İslam dininin yayılmasının sebepleri: halka yapılan baskı, toprak vergisi (bu vergiyi sadece Hıristiyanlar ödüyordu) Hıristiyan ailelerin çocuklarının zorla alınarak İstanbul’a gönderilmesi ve orada İslam eğitimi görmeleri, devlet örgütünün baskıları vb”¹⁷.

Bu alıntıda da görüldüğü gibi günümüzde nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan Kosova Cumhuriyeti de Sırp, Yunanlılar ve diğer Hıristiyan Balkan toplulukları gibi devşirme sistemini zorla İslamlaştırma önlemi olarak tanımlamaktadır. Arnavutluk’taki durum da Kosova ile benzerdir¹⁸.

3. 1990 Öncesi Bulgaristan’da Devşirme Sistemi ve Yeniçeriliğin Anlatımı

Rejimin de etkisiyle 1990 öncesi Bulgaristan tarih ders kitaplarında Osmanlı idaresinden “Pod Tursko İgo” yani “Türk Boyunduruğu Altında” şeklinde bahsedilmiştir. Hatta 19. yüzyılın tanınmış Bulgar edebiyatçılarından İvan Vazov’un “Pod İgotu” isimli kitabı sosyalist eğitimin bir parçası olarak okullarda temel eser olarak okutulmuştur.

Bulgar tarihinin Osmanlı dönemini ele alan ve akademik nitelikte olan eserlerde de bu konu son derece olumsuz bir şekilde değerlendirilmiştir. Sofya Kliment Ohridski Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Petır Petrov’un 1975 yılında yayımladığı *Bulgar Milliyetinin Uğursuz Yüzyılları*¹⁹ başlıklı eserinde devşirme sistemi ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

¹⁷ Kosova tarih ders kitabından alıntı, Fatih Fuat Tuncer, Tübitak 1001 projesi, no. 110K571, Sonuç raporu, s. 153.

¹⁸ Bülent Bilmez, “Arnavutluk Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Türk İmgesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, sayı 49 (2017), s. 343-380.

¹⁹ Petır Petrov, *Sıbonosni Vekove za Bulgarskata Narodnost*, Izdadelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1975.

“*Kan Vergisi (Yeniçerilik). İmparatorluğun fethedilmiş Müslüman nüfusunun kısımlarının en gaddar asimilasyon şekli Yeniçeriliktir ve haklı olarak halkımız tarafından ‘Kan Vergisi’ olarak adlandırılmaktadır. Küçük çocuklar Anadolu’ya ve Edirne ve İstanbul’daki Yeniçeri kışlarına götürülmek üzere zorla babalarının ve annelerinin ellerinden koparılmıştır. Burada güçlü İslam dini inancıyla eğitilerek fanatikleştirilmiş savaşçılar olarak büyümüşler, bu gençler yalnızca Osmanlı egemenliğinin bir aracı olmakla kalmamışlar, kendi halklarına zulmeden kişiler olmuşlardır. Kendileri milli aidiyet duygularını kaybetmiş olduklarından Hıristiyan halka mensup diğer insanların da Türk milliyetine geçmelerine aktif olarak destek vermişlerdir. Bu nedenle kan vergisini (Yeniçeriliği) Osmanlı asimilasyon politikasının en kötü / tehlikeli tezahürü olarak görmek gerekir.*”²⁰

Bu alıntıda da görüldüğü üzere diğer Balkan ülkelerinde de olduğu gibi Bulgaristan tarih yazımında Osmanlı devşirme sisteminin korkunç bir asimilasyon yöntemi olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu temel yargının sosyalist dönem öncesinde ve 1990 sonrasında da varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Aradaki farklılıkların anlatımlarda kullanılan ifadelerin ve sıfatların daha sert veya daha yumuşak olmasında yattığını görmekteyiz.

Nitekim birkaç sene önce, 2013 yılında basılan ve daha ziyade popüler tarih kitabı olarak görülebilecek bir eser *Beşyüzyıllık Soykırım* başlığını taşımaktadır²¹. Bulgar ordusunda ve istihbaratında görev yapmış ve başka eserler de kaleme almış Veselin Bojkov tarafından yazılan bu eser Bulgaristan’da 1990 sonrası Osmanlı tarihini daha yumuşak ifadelerle anlatma girişimlerine bir tepki olarak kaleme alınmıştır. Eserin tarif edildiği kapak yazısında şu ifadeler yer almaktadır:

“*Bulgarlar kendi ülkelerine sonradan gelmeler değillerdir. Onlar Balkanların en eski ve en kadim halkıdır. Onlar Doğu Avrupa’da ve Asya’da büyük ve güçlü devletler kurmuşlardır ve bir dizi ülkenin ve halkın medeni gelişmesinde çok büyük etki etmişlerdir.*

Bu eserde Bulgarların ‘Türk asıllı’ olduğu ve Osmanlıların Bulgar topraklarına Asparuh Bulgaristan’ının 681 yılındaki kuruluşundan daha önce yerleştiğine yönelik yalancı tezler çürütülmektedir. Eserde Bulgaristan’ın Türk esaretine düşüşüne ve esaretçilerin soykırımcı ve asimilasyonist politikalarına özellikle vurgu yapılmaktadır. Günümüz Bulgarlarının ve gelecek kuşakların 1876 yılı kanlı Nisan Destanı dönemindeki katliamları, Trakya Bulgarlarına karşı yapılan

²⁰ Petrov, a.g.e., s. 69.

²¹ Veselin Bojkov, *Petvekovniyat Genotsid, İzdadelstvo Propeler*, Sofya 2013.

soykırımı ve tarihimizin diğer trajik sayfalarını ve ayrıca Yeni Osmanlıların Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden kurma planlarını ve Bulgaristan'ı yeniden işgal etme niyetlerini unutmamaları gerektiğinin altı çizilmektedir."²²

Kitabın kapak yazısının son paragrafında yazar 1990'lardan itibaren tartışılan konulara da cevap vermektedir:

*"Kitapta bazı Bulgar, Türk ve yabancı, örneğin Justin McCarthy gibi bizi ikna etmeye çalışan yazarların Türk esareti yoktu, Türkler değil, Bulgarlar korunç işkencelerden sonra Osmanlı Müslümanları arasından 1,5 milyon masum çocuk, kadın ve yaşlıları öldürmüştür gibi yalanların, yanıltmaların ve spekülasyonlarının maskesi düşürülmektedir."*²³

Bu şekilde günümüz tartışmalarına milliyetçi bir Bulgar tepkisi olarak yayımlanan kitapta devşirme meselesi şu şekilde anlatılmaktadır:

*"Zalimlerin Bulgar halkını tamamıyla asimile etme arzularını esas gerçekleştirmeye yöntemlerinden en zalim ve insanlık dışı olanı, Osmanlı İmparatorluğundaki 'devşirme' olarak adlandırılan 'kan vergisi' idi. [...] Türk tarihçi H. Uzunçarşılı kan vergisi yoluyla Sultan'ın bütün Bulgarları Türkleştirme niyetinde olduğunu teyit etmektedir."*²⁴

Günümüze kadar süren tartışmalara milliyetçi Bulgar tepkisi olarak tanımladığımız bu eserde temel tepki 1990'a kadar tartışmasız bir şekilde kullanılagelen "zalim Türk", "zorla Müslümanlaştırma", "Türkleştirme" gibi klişelerin 1990 sonrasında sorgulanmasına karşı gösterilmektedir. Hatta bilimsellik iddiasında olan yazar, bu tartışma ve iddialara cevap vermek için tanınmış Osmanlı tarihçisi İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın ismini -yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi- herhangi bir referans vermeden kendi tezine sözde şahit olarak göstermektedir.

Buradaki tartışma Einstein'a mal edilen "Atom çekirdeğini parçalamak bir önyargıyı parçalamaktan daha kolaydır" sözünü teyit etmektedir. Nitekim olumlu ya da olumsuz klişelerin uzun zaman dilimleri içerisinde oluştuğu ve değişmelerinin de ancak uzun zaman dilimleri içerisinde mümkün olabileceği gerçeği bu örnekte de açık olarak görülmektedir.

²² Bojkov, a.g.e., arka kapak.

²³ Bojkov, a.g.e., arka kapak.

²⁴ Bojkov, a.g.e., s. 66.

4. 1990 Sonrası Bulgar Tarih Ders Kitaplarında Devşirme ve Yeniçeriler

1990 sonrası tarih ders kitaplarında devşirme sistemi ayrıntılı olarak yer almamaktadır. Örneğin 2006 baskılı ve yazarları arasında tanınmış Bulgar Osmanlı tarihçisi Tsvetana Georgieva'nın da bulunduğu 5. sınıf tarih ders kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun ele alındığı bölümde "Yeniçeri" kavramı kısaca açıklanmakta ve devşirme sisteminden bahsedilmemektedir²⁵. 11. sınıf tarih ders kitaplarında ise Osmanlı siyasi ve sosyal sisteminin anlatıldığı bölümde devşirme konusuna çok kısa yer verilmektedir. 1996 baskılı 11. sınıf tarih ders kitabında "Osmanlı askeri feodal sisteminin kuruluşu" başlığı altında Hıristiyanların ödediği vergilere değinilerek "kan vergisi" adıyla devşirme sisteminden bir cümleyle bahsedilmektedir. Buna göre, "*kan vergisi, devşirme de son derece acıdır. Bu vergi Bulgarların yeniçeri ocağı için toplanan erkek çocuklarından sonsuza dek ayrılmalarını zorunlu kılmıştır.*"²⁶ Her ne kadar ayrıntılı olmasa da bu tek cümle 1990 öncesi olumsuz devşirme algısını ve klişeleri bütünüyle teyit etmektedir.

Yine 11. sınıfa ait, ancak ilk baskısı 2001 yılında yapılmış ve 2008'de basılmış tarih ders kitabında yukarıda alıntılanmış cümledeki düşünceler ve klişeler farklı bir şekilde tekrar edilmiştir; fakat bu ders kitabında da devşirme ile ilgili ayrıntılı anlatımlar veya olumsuz çağrışım yapan gravürler ve çizimler yoktur. "Yerli Halkın Durumu" başlığı altında şu ifade yer almaktadır: "*Reaya çok sayıda vergi ödemekteydi. Fakat bunlardan en üzücü olanı genç erkek çocukların yeniçeri ocağı için devşirme adıyla zorla toplanmasıydı. 'Kan vergisi' olarak adlandırılan bu vergi 16. yüzyılın sonuna kadar Bulgar milletini en sağlıklı, en güçlü ve en güzel gençlerinden mahrum bırakmıştır.*"²⁷

Yine 2001 baskılı 9. sınıf tarih ders kitabında İvo Andriç'in "Drina Köprüsü" adlı eserinden alıntılanmış bir okuma parçası verilmiştir. Okuma parçasının başlığı "Bosna'da Kan Vergisi" olup şu ifadeleri içermektedir: "*Yeniçeri ağası silahlı askerleriyle Bosna'nın doğu köylerinden belli sayıdaki Hıristiyan çocuklarını toplamış dönüyordu. ...Bu kanlı vergiyi son toplayışından beri altı yıl geçmişti, onun için bu sefer seçim kolay ve zengin olmuştu. 10-15 yaşlar arasında istedikleri kadar gürbüz, sağlıklı ve zeki çocuk bulabilmişlerdi...Her atın üstünde meyve toplamaya gider gibi her iki tarafta birer sepet asılmıştı. Ve her sepetin*

²⁵ Petır Angelov, Tsvetana Georgieva, Mariya Radeva, *Istoriya i Tsvilzatsiya, 5. Klas*, Prozorets, Sofya 2006, s. 80.

²⁶ Vasil Gyuzelev, Konstantin Kosev, Milço Lalkov, Lyubomir Ognyanov, Mariya Radeva, *Istoriya 11. Klas na COU*, Prosveta, Sofya 1996, s. 158.

²⁷ Vasil Gyuzelev, Rayna Gavrilo, Ivan Stoyanov, Milço Lalkov, Lyubomir Ognyanov, Mariya Radeva, *Istoriya i Tsvilzatsiya z. 11. Klas*, İlk baskı 2001, Prosveta, Sofya 2008, s. 94.

içinde de birer çocuk vardı... O kasım günü bu sayısız sepetlerin birinde, sessiz ve etrafa kuru gözlerle bakan, yükseklerdeki Sokoloviç köyünden gelen on yaşlarında esmer bir çocuk da vardı...Bu sepetteki çocuğun ileride ne olduğunu bütün tarih ders kitapları her dilde anlatır. Ve dünya onu bizden de iyi bilir. Zamanla o, padişah sarayında genç gözüpük bir silahtar olarak hizmet etti, sonra kaptan paşalığa yükseldi, padişaha damat oldu ve devlet adamı olarak şöhreti cihana yayıldı. O Sokollu Mehmet Paşa ki, üç kitada çoğu zaferle sona eren savaşlarıyla Osmanlı devletinin sınırlarını genişletti, dışta güven içinde, içte güçlü bir idare sağladı. Altmış küsur yılda üç padişaha hizmette bulundu, iyiyi de, kötüyü de gördü, kudret ve iktidarda pek az kimsenin eriştiği ve pek azının da koruyabildiği yüksekliklere çıktı.”²⁸

Burada alıntılanan tasvir bazı olumsuz klişeler içerirse de devşirme sisteminin olumlu sonuçlarını da vurguladığından farklı bir devşirme algısı oluşturmaktadır. Sokollu devşirme sisteminin bir başarı öyküsü olarak resmedilmektedir.

Bununla birlikte okullarda kullanılan yardımcı kitaplar ve çocuk ansiklopedileri, ders kitaplarında eskisi gibi yer almayan devşirme konusunu ayrıntılı olarak ele almaktadır. Eski kitaplardaki klişeler, kullanılan ifadeler ve görsellerle yeniden üretilmektedir. Bu şekilde ders kitaplarının görece daha az vurguladığı “kan vergisi” ve bununla ilgili “gaddarlıklar” yardımcı kitaplar yoluyla öğrencilere aktarılmaktadır.

Bu kitaplardaki anlatımlar şöyledir: Devşirme “Bulgarlar için en korkunç zorla Müslüman dinini kabul etme” yöntemi olmuştur. Üç yüzyıl boyunca, yani 1705 yılına kadar süren ve “Duyulmamış zalimlik” şeklinde ifade edilen bu uygulama, “kan vergisi (devşirme)” (krıven danık) olarak adlandırılmıştır. Devşirme sistemi “Her beş çocuktan biri Bulgar milletinden zorla kopartılmıştır” şeklinde açıklanmıştır. Müslümanlaştırılarak, özel eğitimden geçen bu çocukların daha sonra yeniçeri ocağına geçtikleri veya padişahın emrinde çalışanlar olarak hayatlarına devam ettikleri belirtilmiştir²⁹. Başka bir yardımcı kitapta ise 5 yılda bir, bazen 3 yılda bir veya savaşların sık sık yapıldığı senelerde her sene alınan çocukların yaşı 8-15 olarak belirtilmekte, “en iyilerinin, en güzellerinin ve en

²⁸ Borislav Gavrilov, Andrey Pantev, Aleksandır Kertin, İstoriya i Tsivilizatsiya za 9. Klas, Prosveta, Sofya, 2001, s. 43. Kitabın Türkçe çevirisi için bkz. İvo Andriç, *Drina Köprüsü*, çev. Hasan Ali Ediz, Nuriye Müstakimoğlu, 1. Baskı 2000, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 25-26. Fakat bu çevirideki metin ile Bulgar ders kitabındaki alıntı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çeviri Bulgar ders kitabına göre yapılmıştır.

²⁹ Radostina İvanova Karaslavova, *Detska Ilyustrovana İstoriya na Bulgariya*, İzdatelska Kışta “Zemya Pres”, Sofya 1996, s. 91.

akıllılarının” seçildikleri vurgulanmaktadır. Her meskûn yerden 10 veya 5 veya 3 çocuktan biri alınmıştır. Böylece 3.000-8.000 çocuğun yıllık olarak toplandığı belirtilmiştir. Sadece İstanbul, Edirne, Galata ve Bursa şehirlerinden devşirme alınmadığı yazılmaktadır. Seçilen çocuklar, değiştirilmeleri veya kaçmalarının önlenmesi için listelere kayıt edilmiştir. 100-150 kişilik gruplar halinde zincirlerle İstanbul’a götürüldükleri, en yeteneklilerin askeri ve dini eğitimden geçerek hizmet etmeye başladıkları belirtilmiştir. Yeniçerilerin temel terbiye ve eğitim aracının dayak olduğu, bunun da onları acımasız ve zalim kişilere dönüştürdüğü belirtilmiştir. Gençlerin ana dillerini unutmadıkları, fakat aile ve yakınlarına bağlılık hissetmedikleri ifade edilmiştir. Bu yüzden ailelerin onları ölü olarak gördükleri de belirtilmiştir. Hatta bazılarının doğdukları yerlere tekrar gelip halkı zorla “Türkleştirmeye” çalıştıkları iddia edilmiştir³⁰.

Başka bir yardımcı kitap 1453-1635 yılları arasında toplam 48 veziriazamın görev yaptığını, bunların 22’sinin Slav olup “kan vergisi” zoruyla “Türkleştirildiklerini” yazmaktadır. Zorla kaçırılma, takibata uğrama, suçluların affedilmesi, görev ve yardım dağıtımı karşılığında beş yüzyıl boyunca İslamlaşmanın sistemli bir şekilde devam ettiği belirtilmiştir³¹.

Bulgarların devşirme olarak oğullarını kolay kolay vermedikleri, onları sakladıkları, küçük yaşta evlendirdikleri, sakatladıkları ve hatta alınlarına şifalı otlardan meydana gelen sularla haç işareti yaparak, vermemek için mücadele ettikleri ifade edilmiştir. Bazen zengin Bulgar ailelerin rüşvetle çocuklarının alınmasını engelledikleri; fakat belirlenen rakama ulaşılması için başka ailelerden çocuk alındığı belirtilmiştir. Bazen fakir Türk ailelerin çocuklarının Bulgar çocuklarının yerine yine para karşılığında devşirme olarak kayıt edildiği belirtilmiştir. Bazen de alınan devşirmelerin konvoyları basılarak çocukların alındığı görülmüştür. Devşirme veya “Kan vergisi”nin İslam hukuku ve Kuran-ı Kerim’e aykırı olmasına karşın, Türklerin 300 sene boyunca en iyi Bulgar çocuklarını zorla aldıkları yazılmaktadır³².

Devşirme sistemi zorla Müslümanlaştırma ile eş tutulmuştur. Bunu hem bireysel, hem de toplu olarak gerçekleştirdikleri ifade edilmiştir. “Zorla Müslümanlaşma”nın 1515 ve 1689 yıllarında en yoğun olarak Rodoplarda yapıldığı yazılmıştır³³.

³⁰ Lyudmil Vagalinski, *Pod Syankata Na Yatağana Nasilie 1400g.-1700 g.*, İK Zlatnoto Pate, Sofya 1996, s. 10.

³¹ Radostina İvanova Karaslavova, *a.g.e.*, s. 91.

³² Lyudmil Vagalinski, *a.g.e.*, s. 10.

³³ Radostina İvanova Karaslavova, *a.g.e.*, s. 91.

Bu bilgiye istinaden özellikle 1984 yılında Bulgaristan’da Todor Jivkov rejiminin Türklere uyguladığı zorla isim değiştirme kampanyası için “Vreme razdelno” isimli film 1987 yılında gösterime girmiştir. Filmin ana karakteri Rodoplar bölgesinden zorla devşirme olarak alınan bir Bulgar çocuğudur. Filmde yukarıdaki kitaplarda da bahsedildiği gibi, aileden zorla alınan ve eğitim sisteminden geçerek doğum yerine yüksek rütbeli bir idareci konumunda dönen “*devşirme*” karakteri konusu işlenmiştir. Osmanlı sisteminin acımasızlığının ve intikam duygusunun ön plana çıkarıldığı bu film karakterinde, “Osmanlı yeniçerisi” başta ailesi olmak üzere bütün Bulgarlara kötü davranan ve zorla Müslümanlaştırmaya çalışan, insanları acımasızca katleden bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Bu film, dönemin siyasetine uygun olarak milliyetçi kesim tarafından oldukça ilgi görmüş ve 1984 yılında Bulgaristan’da yaşayan Türklerin “isim değiştirme meselesi”ne tesir eden bir etmen olarak tarihe geçmiştir³⁴.

Yeniçeriler hakkında yardımcı kitaplarda detaylı bilgiler yer almaktadır. Yeniçeri imajı, Osmanlı ordusunun en nitelikli askerleri olarak daha ziyade olumludur. Kelimenin tahlili verilerek “yeni ordu” anlamına geldiği ve ilk yeniçerilerin Türkleştirilmiş Hıristiyanlar olduğu bilgisi bulunmaktadır. Yeniçerilerin vergi ödemedikleri ve sultan tarafından maaş aldıkları için onun “köleleri” olarak görüldükleri ifade edilmiştir. Kitaplarda, padişah tarafından beslendikleri için yeniçerilerin en önemli sembolünün “yemek kazanı” olduğu ve bu yüzden isyan çıktığında “yeniçeri kazan kaldırdı” lafının kullanıldığı belirtilmiştir³⁵.

Yeniçerilerin “*Demir disiplin*”le yetiştirildiği, korkusuz oldukları, evlenmelerinin yasak olduğundan ailelerinin olmadığı da kitaplarda yazmaktadır. Sultanın en iyi askerlerinin yeniçeriler olduğu, ilk defa onların ateşli silah kullandıkları ve yeniçeriler sayesinde birçok savaşın kazanıldığı anlatılmaktadır. Bütün savaşlarda Yeniçeri Ocağı’nın Osmanlı ordusunun tam merkezinde hilal şeklindeki dizilişleriyle dikkat çektiği de ifade edilmiştir. Savaş olmadığı zamanlarda yeniçerilerin İstanbul’daki kışlalarda ikamet ettiği ve daha ziyade çıkan isyanları bastırmak için görevlendirildikleri yazılmıştır. 1600’lü yıllarda yeniçerilerin sayısının 70.000 kişi civarında olduğu belirtilerek; ilerleyen yıllarda bu sayının hızla artması, özellikle yeniçerilerin evlenip aile kurması ve ticaretle uğraşması, Yeniçeri Ocağı’ndaki disiplinin bozulmasına sebep olarak gösterilmiştir. Padişahların bir nevi yeniçerilere bağımlı oldukları ve iktidarlarını da tehlikeye soktukla-

³⁴ Film Andon Donçev’in *Vreme Razdelno* isimli romanına dayanarak Lyudmil Staykov tarafından çekilmiştir. Bk. <https://www.youtube.com/watch?v=PJMIB4kE998>.

³⁵ Lyudmil Vagalinski, *a.g.e.*, s. 9.

rından dolayı Yeniçeri Ocağı'nı kaldırma kararı aldıkları belirtilmiştir. Yardımcı kitapta yeniçeri-padişah ilişkisini gösteren resimde, Yeniçeri ağasının Padişaha şerbet ikram ettiği ve içtikten sonra fincanı altınla geri çevirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca tahta çıkan her yeni padişahın bunu zorunlu olarak yapması gerektiği, bunun da “İnançsızlarla/Hıristiyanlarla” mücadele edeceğinin teminatı olarak görüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca padişahın ismi yeniçeri kayıt listelerine yazılarak ocağın bir üyesi olarak görüldüğü anlatılmıştır³⁶.

Sonuç

Bulgaristan'da kullanılan tarih ders kitapları 1990'da yaşanan rejim değişikliği nedeniyle az da olsa değişime uğramıştır. Bu değişimden Osmanlı döneminin anlatımı da etkilenmiştir. Bununla birlikte Osmanlı ile ilgili klişeler varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Okul müfredatında ilk olarak beşinci sınıf tarih ders kitabında ele alınan devşirme konusu genellikle “kan vergisi” (krıven danık) olarak adlandırılmaktadır. Burada Osmanlıların çocuklar arasında XVI. yüzyılın sonuna kadar en sağlıklı, güçlü ve güzel Bulgar çocuklarını topladıkları belirtilmiştir. Devşirme sistemi zorla İslamlaştırma sisteminin bir parçası olarak anlatılmış ve bununla Bulgar milletinin gelişmesinin engellendiği belirtilmiştir.

1990 sonrasında ders kitaplarında eskisi kadar vurgulanmayan “kan vergisi” konusu bu sefer yardımcı kitaplar ve çocuk ansiklopedilerinde ayrıntılı olarak ve çok sayıda görselle desteklenmekte ve “Türk zulmü”nün bir tezahürü olarak anlatılmaya devam etmektedir. Bu şekilde ders kitaplarında kısaca değinilerek geçilen bu konu yardımcı kaynaklarla eski klişeleriyle varlığını sürdürmektedir.

Tarih ders kitaplarında veya yardımcı kitaplarda yer alan bu anlatımın okul çağındaki çocuklar üzerinde travmatik bir etki yarattığı/yaratacağı açıktır. Konuyla ilgili 2013 yılında yaptığımız anket de bu etkinin güçlü bir şekilde var olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim “Sizce Osmanlı idaresinde zorla Müslümanlaştırma olmuş mudur?” sorusuna Sofya ve Varna'da görüştüğümüz üniversite öğrencilerinin %89'u “evet” diye cevap vermiştir³⁷.

Ders kitapları ve yardımcı kitaplar ayrıca Bulgaristan'da daha önce yapılmış olan sinema filmlerindeki (örneğin 1980 ortalarında yapılan *Vreme Razdelno / Time of Violence* adlı film) devşirme sahneleriyle de örtüşmekte ve bunlarda verilen imajı pekiştirmektedir.

³⁶ Lyudmil Vagalinski, *a.g.e.*, s. 9.

³⁷ Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu, TÜBİTAK 1001 Projesi, s. 581.

Kaynakça

Andriç, İvo, *Drina Köprüsü*, çev. Hasan Ali Ediz, Nuriye Müstakimoğlu, 1. Baskı 2000, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Angelov, Petır, Tsvetana Georgieva, Mariya Radeva, *İstoriya i Tsvilizatsiya*, 5. Klas, Prozorets, Sofya 2006.

Ayanoğlu, Betül, *Türk-Yunan Tarih Ders Kitaplarında Karşılaştırmalı Öteki*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

Babinger, Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul 2003, s. 122.

“Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı” başlıklı TÜBİTAK 1001 projesi (Proje no. 110K571, Proje yürütücüsü Mehmet Hacısalihoğlu), İstanbul 2014: Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu (Bulgaristan), Betül Ayanoğlu (Yunanistan), Gencer Özcan (Sırbistan ve Karadağ), Jahja Muhasilović (Bosna-Hersek), Fatih Fuat Tuncer (Kosova), Bülent Bilmez (Arnavutluk), Ozan Erözden (Hırvatistan), Mehmet Hacısalihoğlu (Makedonya), Evren Balta (Rusya), Yıldız Deveci Bozkuş (Ermenistan), Keisuke Wakizaka (Gürcistan).

Beydilli, Kemal, “Yeniçeri”, *DİA*, XLIII, s. 450-462.

Bilmez, Bülent, “Arnavutluk Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Türk İmgesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, sayı 49 (2017), s. 343-380.

Bojkov, Veselin, *Petvekovniyat Genotsid, İzdadelstvo Propeler*, Sofya 2013.

Çamuroğlu, Reha, *Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye*, Ant Yayınları, İstanbul 1991.

Gavrilov, Borislav, Andrey Pantev, Aleksandır Kertin, *İstoriya i Tsvilizatsiya* za 9. Klas, Prosveta, Sofya 2001.

Gyuzelev, Vasil, Konstantin Kosev, Milço Lalkov, Lyubomir Ognyanov, Mariya Radeva, *İstoriya* 11. Klas na COU, Prosveta, Sofya 1996.

Gyuzelev, Vasil, Rayna Gavrilova, Ivan Stoyanov, Milço Lalkov, Lyubomir Ognyanov, Mariya Radeva, *İstoriya i Tsvilizatsiya* z. 11. Klas, İlk baskı 2001, Prosveta, Sofya 2008.

Hacısalihoğlu, Mehmet, “Das Bild vom Janitscharen. Die Streitkraefte des Osmanischen Reiches zwischen Tradition und Modernisierung”, *Am Rande Europas? Der Balkan – Raum und Bevölkerung als Wirkungsfelder militaerischer Gewalt*, ed. Gerhard P. Gross, München, R. Oldenbourg, 2009, s. 233-240.

Halembakov, Ognyan, *Pod Syankata na Yatagana Probujdane 1700g.-1850g.*, İK Zlatnoto Pate, Sofya 1996.

Hechelhammer, Bodo, “Das Korps der Janitscharen. Eine militaerische Elite im Spannungsfeld von Gesellschaft, Militaer und Obrigkeit im Osmanischen Reich”, *Militaer und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit, Themenheft Militaerische Eliten in der Frühen Neuzeit*, No. 14, Heft 1, Eds. Gundula Gahlen, Carmen Winkel, Universitaetsverlag Potsdam, Potsdam 2010, s. 33-58.

İsoy, Myumin, *Nay razliçniyat Sised. Obrazit na osmantsite (turtsite) i Osmanskata imperiya (Turtsiya) v bulgarskite uçebnitsi po istoriya prez vtorata polovina na XX vek*, IMIR, Sofya 2005.

İvanova Svetlana, Antonov Aleksandır, Mireçeva Kema, Davidova Evgeniya, *İstoriya na Bulgariya za 5. Klas na Obştoobrazovatelnite Uçilişta*, Bulvest 2000, Sofya 1996.

Karaslavova, Radostina İvanova, *Detska İlyustrovana İstoriya na Bulgariya*, İzdatelska Kışta “Zemya Pres”, Sofya 1996.

Koca, Şevki, *Öndeng Songung Gürgele Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, Nazenin, İstanbul 2000.

Küçükyalçın, Erdal, *Turna'nın Kalbi Yeniçeri Yoldaşlığı ve Bektaşilik*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri: Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati, yay. Şamil Mutlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1994.

Mihailoviç, Konstantin, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, çev. Nuri Fudayl Kıcıroğlu-Behiç Anıl Ekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.

Muhasiloviç, Jahja, “Bosna Hersek Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Öz, Gülağ, *Yeniçeriler ve Bektaşilik*, Barış Kitap, Ankara 2013.

Özcan, Abdülkadir, “Devşirme”, *DİA*, IX, s. 254-257.

Petrov, Petır, *Sidbonosni Vekove za Bilgarskata Narodnost*, Izdadelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1975.

Şirvanlı Fatih Efendi, *Gülzar-ı Fütuhat* (Bir Görgü Tanığının Kalemıyla Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı), haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitapevi, İstanbul 2001.

Time of Violence, Sinema Filmi, Yönetmen Lyudmil Staykov, 1988, bu film Andon Donçev'in Vreme Razdelno isimli romanına dayanmaktadır, <https://www.youtube.com/watch?v=PJMIB4keE998>

DEVŞİRME SİSTEMİ VE YENİÇERİLER

Tuncer, Fatih Fuat, “Kosova’da Tarih Yazımı Tartışmaları: Osmanlı ve Türk İmajı”, *Balkan Araştırmaları Dergisi*, III/2 (2012), s. 69-96.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, I-II, 1. Baskı 1943, 1944, TTK, Ankara 1988.

Vagalinski, Lyudmil, *Pod syankata na yatağana Nasilie 1400g.-1700 g.*, İK Zlatnoto Pate, Sofya 1996.

Žunić, Mirna, “Hırvatistan’da Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

Yeniçeriler ve Bir Yeniçerinin Hatıratı, çev. ve yay. haz. Kemal Beydilli, Yitik Hazine, İstanbul 2013.

Yılmaz, Gülay, “Change in manpower in the Early Modern Janissary Army and its Impact on the Devshirme System”, *Rivista di Studi Militari*, 6 (2017), s. 181-188.

Yılmaz, Gülay, “The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4”, *Belleten*, LXXIX/286 (Aralık 2015), s. 901-931.

NERİMAN ERSOY HACISALİHOĞLU

EKLER

Ek 1

“Yatağanın Gölgesinde: Zorbalık”

(Lyudmil Vagalinski, *Pod syankata na yatağana Nasilie 1400g.-1700 g.*, İK Zlatnoto Pate, Sofya 1996, kapak)

Ek 2

“Güçlünün Hukuku. Kan vergisi – Devşirme”

(Lyudmil Vagalinski, *a.g.e.*, s. 10)

ПРАВОТО НА СИЛНИЯ
КРЪВЕН ДАНЪК - ДЕВШИРМЕ

Ek 3

(Radostina İvanova Karaslavova, *Detska İlyustrovana İstoriya na Bilgariya*,
İzdatelska Kışta "Zemya Pres", Sofya 1996, s. 91)

Ek 4

“Yeniçeriler Olarak Yetiştirilen Hıristiyan Çocuklar”

(Kaynak: Radostina İvanova Karaslavova, *a.g.e.*, s. 91)

Християнски момчета, готвени за еничари —
гравюра от 1587 г.

Ek 5

“Çocukların Kaderi”

(Lyudmil Vagalinski, *a.g.e.*, s.10)

Resim yazısı: “Yeniçeri kışlalarındaki temel terbiye metodu dayak olup çocukları acımasız ve zalim askerlere dönüştürmüştür.”

СЪДБАТА НА ДЕЦАТА

Поробителите отвеждали само онези момчета, които не били женени, не били обрязани и не знаели турски. Комисиите не взимали и деца с физически недостатъци, нито пък сираци, защото се смятало, че те са „невъзпитани и лакоми“. Събраните българчета оковавали във вериги и отвеждали в Цариград, където ги помохамеданчвали в еничарски казарми, като им давали само едно турско име. Така момчетата ставали хора без род и родина. Сетне ги пръскали по турски къщи в Анадола за време от 3 до 7 години. Там научавали чуждия език, като работели неуморно при трудни условия. Накрая ги връщали в Истанбул за нов подбор. Повечето изпращали в еничарския корпус. Българите мислели за своите отвлечени синове като за мъртъвци.

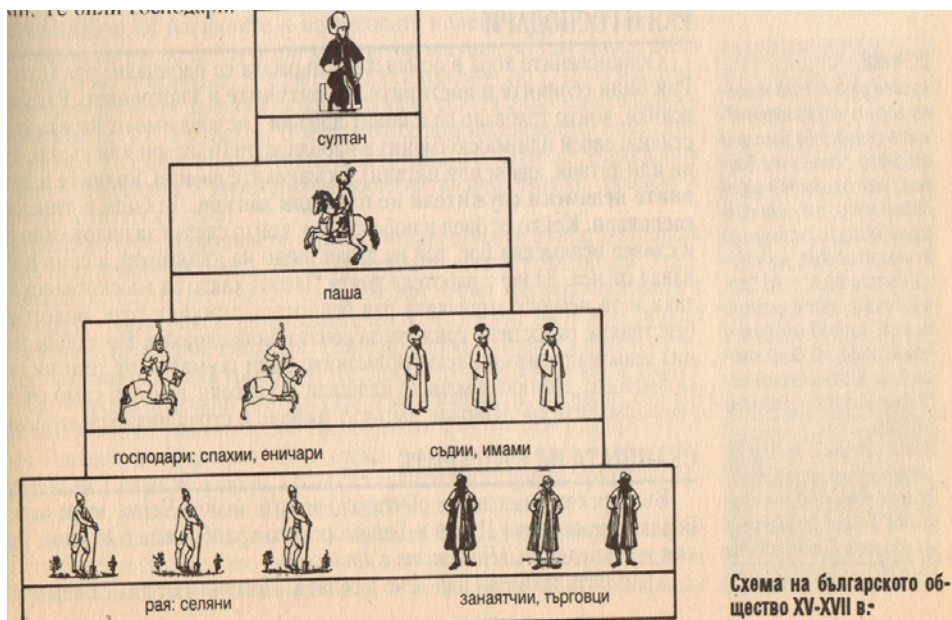
Основното средство за възпитание в еничарските казарми бил боят, който превръщал децата в безпощадни и свирепи воини

Ek 6

“Bulgar Toplumunun Konumu XV.-XVII .Yüzyıl”

(Svetlana İvanova, Aleksandır Antonov, Kema Mireçeva, Evgeniya Davidova, *İstoriya na Bulgariya za 5. Klas na Obştoobrazovatelnite Uçilişta*, Bulvest 2000, Sofya, 1996, s. 25)

Ek 7

“Zorla Müslümanlaştırma”

(Lyudmil Vagalinski, *a.g.e.*, s.10)

Resim yazısı: “Bazı Bulgarlar şiddet ve zorlamaya karşı dayanamayıp erkekler sarık, kadınlar ferace ile başlarını örtmüşlerdir.”

Ek 8

(Ognyan Halembakov, *Pod Syankata na Yatagana Probujdane 1700g.-1850g.*,
İK Zlatnoto Pate, Sofya 1996, s. 3).

İstanbul kışlasına Sultan tarafından gönderilen bir torba paranın sahte çıkması
ve yeniçeri ağasının öfkesini sembolize eden resim.

Еничарският ага с гняв
разпилява парите, които
султанът е изпратил в
истанбулските казарми. В
голямата торба са новите
заплати за професионалните
воини, но монетите се
оказали „нищожни като капки
роса и леки като бадемови
листа“. Владетелят се
принудил да сече фалшиви
пари, защото хазната му
била празна. Еничарите раз-
брали измамата и се разбун-
тували. Така в турската
армия започнали размирици.

NERİMAN ERSOY HACİSALİHOĞLU

Ek 9

Zorla ailelerinden koparılan çocukların sahnesi

Time of Violence, Sinema Filmi, Yönetmen Lyudmil Staykov, 1988.

